

c/ Az egyesület létrehozza a maga tanácsadó testületeit - a jelenlegi tanácsadó testületek (OKT, intézményi igazgatói tanácsok) helyébe és részben személyi bázisán.

d/ Szakmai orgánum(ok) tulajdonosává válik.

Fontos és itt csak érinthető kérdés, mi tartozzék a szakmai öngazgatás fogalmkörébe. Megítélésünk szerint a következő funkciók: szabványosítási feladatok, a képzés-továbbképzés tartalmi követelményeinek kimunkálása, többé-kevésbé átfogó helyzetképek és prognózisok készítése, a társadalom politikai és érdeklődés szerinti képződményeivel való kapcsolattartás, kapcsolatok ápolása a rokon szakterületekkel (levéltárakkal, múzeumokkal, könyvkiadással és -kereskedelemmel), együttműködés a különféle szakszervezetekkel a szakmában dolgozók bér- és egyéb szociális igényeinek érvényesítése érdekében, szakmai ismeretek terjesztése előadások, szakmajtő és egyéb kiadványok útján, a könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási szolgáltatások propagálása a társadalomban, a szakma hazai és külföldi képviselője, kitüntetések adományozása, a szakmai közélet elősegítése (pl. klub, étterem, előadóterem stb. fenntartása). S mindezt úgy kötelező megszervezni, hogy a regionális jelenlét, a szakmai rétegszerveződés egyaránt érvényre jusson benne.

Hangsúlyozottan kezelendő az illetékes kormány szervvel kiépítendő kapcsolat, amelynek mindenképpen partnerinek kell lennie. Miközben a szakmai öngazgatás számára ez a szerv fenntartást és fizetett megrendeléseket biztosít, az öngazgatás egyszerűen (nem lévén államigazgatási jogosítványa) el is határolódik tőle.

Meglehet, hogy a jelenlegi körülmények közepette egy ekkora "gründolás" léleketelállítónak tűnik. Mégis meg kell kísérelni, ui. itt nem fejlesztésekről, hanem az ügyben meglévő személyi-anyagi bázisok "új rendbe állításáról" van szó. S erre az átállításra most, a régi struktúrák lebontása, illetve új struktúrákká fogalmazása idején soha vissza nem térő alkalom kínálkozik. És nem csak alkalom, hanem kényszer is. Jobb, ha e kényszer nyomására mi magunk kezdeményezzük átalakulásunkat, mintha kívülről "alakíttatnánk át".

Budapest, 1989. november 20.

Hozzászólások

Tóth Gyula

A téma feltétlenül aktuális, sőt megkésett: feltehetően azért, mert közel másfél éve a könyvtárügynek működőképes gazdája, felelőse nincs. Az sem vitás, hogy ebben a helyzetben a Magyar Könyvtárosok Egyesületének hallatnia kell a szavát. Ugyanakkor az MKE jelenlegi Elnöksége szűk körű kompetenciájú ilyen nagy horderejű kérdéshez, egy ilyen vezérfonal csak "pipázóklub"-szerű vitához, szubjektív vélemények összegyűjtéséhez elegendő. Jobb lett volna az 1989. évi vándorgyűlést, vagy annak plenáris ülését ennek a témának szentelni. Úgy tűnik: előkészítéssel (s az előkészítő lehet az MKE is, vagy az OSZK KMK-val együtt), de *sürgősen* rendkívüli vándorgyűlést, vagy megfelelő körű és kompetenciájú értekezletet kell összehívni a legalapvetőbb kérdések megtárgyalására.

lására és a Művelődési Minisztérium (mint mindeztáig e területért felelős kormányzati szerv!) számára történő ajánlások elfogadása céljából.

A könyvtári szolgálat fenntartása

Egyértelmű a dolog, hogy mint a társadalmi élet és tevékenység sok más területén - itt is meg kell különböztetni fenntartási kötelezettséget, fenntartási "lelkiismeretet", és fenntartási lehetőséget.

Az első kategóriába azok a könyvtárak tartoznak, amelyek a könyvtárügy gerincét alkotják, amelyeknek hiánya osztársadalmi tragédiát jelentene, vagyis OSZK, MTAKK, OGYK, KSH, OMIKK, AGROINFORM, OIK, OPKM, egyetemi és főiskolai könyvtárak, továbbá minden, városban működő tanácski könyvtár. (S nem több!)

"Lelkiismereti kérdés" legyen könyvtár fenntartása minden egyéb településen (a település adózó polgárai döntsenek a megfelelő normatívájú könyvtár fenntartásáról - de itt is és másutt is meg kell engedni és számolni kell egyesületek, körök, stb. önfenntartott könyvtáraival!), illetve a közoktatás területén (az előbbihez analóg módon: a tantestület és a fenntartó (iskolaszék?!) döntsön, tud-e tanítani könyvtár nélkül, de ha fenntart könyvtárat, akkor viszont az az alapvető feltételeknek feleljen meg: függetlenített és szakképzett könyvtáros, önálló - minimum tanteremnyi + az állomány elhelyezéséhez szükséges - helyiség; és multimedialis minimális állomány, melynek a megkívánt gyarapítása önállóan vagy központi ellátásból megoldott!)

Ezen felül minden szerv (állami intézmény, vállalat, szövetség, egyesület, stb.) tarthat fenn könyvtárat, saját belátása szerint; vagy más könyvtártól rendelheti meg a könyvtári ellátást. Ezek a könyvtárak viszont csak akkor képezzék a könyvtárügy részét, ha önként jelentkeznek, ill. bizonyos normatíváknak, kötelezettségeknek megfelelnek, vagy valamely rendszerbe bekapcsolódnak.

Alapelvként kellene kimondani, hogy a fenntartó illetékességi körén túleső szolgáltatásokat vagy központi alapból kell finanszírozni, és/vagy az így ellátottak fizessék meg, vagy lépjenek be közösen fenntartott ellátórendszerbe, és végül legyen közös érdekességű.

Az előbbiekből következően szakszervezeti könyvtárakat nem, legfeljebb munkahelyi közművelődési könyvtárat, ill. a munkához szükséges szakkönyvtárat, vagy a kettő integrált változatát *nem kell*, hanem *lehet* fenntartani.

Ugyanakkor számolva megszűnő könyvtárakkal, intézkedni kell azok sorsáról, pl. megmaradó közkönyvtárba történő integrálásáról (lehetőleg oda, ahonnan a pótlásuk történhet!).

Alapelvként kell rögzíteni, hogy a lelkiismeret okán, vagy más okból fennmaradó könyvtárakat nem szabad kilökní a szakma illetékességi köréből (történelmi tanulság: a vak vezet világtalant elve nem helyes elv, pl. a dualizmus idején, vagy az 1960-as években túlhangsúlyozott oktatásügyi kompetencia nem vezetett semmi jóra, sőt!). Lehetővé kell tenni, hogy részvénytársaság jellegű ellátórendszerekhez kapcsolódjanak, stb.

A könyvtár nélküli felsőoktatási intézmény szerencsétlen ötlet, ellentmond a felsőoktatás korszerűsítési elveinek.

A tudományági országos szakkönyvtárak százasa nagyságrendjének nincs értelme, túlzás. Csak a korábban felsoroltakat érdemes országosnak és regionális szerepkörűnek tekinteni, mégpedig azon okon, hogy az OSZK, mint nemzeti könyvtár nem képes a teljes feladatkörű országos könyvtár funkcióját betölteni, (ld. az 1870-es évektől ez többször felmerült) hanem a hozzászólás elején felsorolt (név szerint említett, továbbá esetleg néhány - de nem biztos, hogy mindegyik! - egyetemi) könyvtárakkal munkamegosztásban.

Nem vitás, hogy ez utóbbiak ehhez az országos feladathoz állami támogatásban kell, hogy részesüljenek.

Igen: - az állam tartson fenn országos jellegű könyvtárakat;

- támogasson fontos könyvtári projekteket (széleskörűen értelmezve!);
- finanszírozza az egyes fenntartók illetékességi körén túlmenő szolgáltatásokat;
- nyújtson a könyvtárügy egészét szolgáló vállalkozásokhoz egyéb támogatást.

Ugyanis: így mondható ki, hogy bizonyos könyvtári szolgáltatások állampolgári jogon megilletik az egyént. Igen: az állam alapvető befolyásolási könyvtárpolitikai eszköze fenntartási és működtetési minimumokat megállapító szerepköre legyen (egyebek mellett, ld. finanszírozás, képzés, központi intézmények fenntartása). Mindebből következik: bizony kell a központi könyvtári alap, mégpedig ugyancsak jelentős összeggel - különben néhány milliónak nincs értelme! Mindemellett meg kell teremteni, hogy magán-személyek, szövetségek, állami és gazdálkodó szervek, bankok, hazaiak és külföldiek, adójukból leírható módon és pályázattal elnyerhető könyvtári célzatú alapítványokat tegyenek.

Ugyanígy könyvtárak is hozhassanak létre közös feladatok, vagy közösen ésszerűbben vállalható feladatok ellátására pénzügyi alapot.

Egyáltalán a könyvtári rendszer elemei önmaguk hozzanak létre alrendszereket és ne felülről szabályozottan, kötelező érvénnyel, pusztán a földrajzi hely vagy tevékenységi terület közelsége révén. Az irányítási-módszertani hálózatok ideje lejárt, nincs értelme!

A könyvtárügy öngazgatása

Nyilvánvaló, hogy a társadalom más területeihez hasonlóan demokratizálni kell az egész könyvtárügyet, s ebben nagy szerepet kell biztosítani az önszabályozásnak és öngazgatásnak.

Nem kétséges, hogy az MM illetékessége sem kérdőjelezhető meg; az állami könyvtárpolitikáért, a szükséges eszköztárért és a végrehajtásért az MM (vagy utódminisztériuma) feleljen - de illetékességi köre és ennek megfelelően apparátusa kicsiny, de mindkét irányban (miniszter, ill. könyvtárak és könyvtárosok) tekintélyes és messzemenően elfogadott legyen. Elsődleges feladata az alapvető szabályozás, finanszírozás, központi intézmények fenntartása, képzés, nemzetközi kapcsolatok. (Általánosságban az irányítás és a felügyelet kérdésében érdemesnek tartom az 1947-es könyvtári törvénytervezet megfelelő passzusainak elővételét és korszerűsített felelevenítését!) A zárójeles megjegyzésből következik, hogy a fenntartói felügyelet (ez mindenkor természetesen tulajdonosi jog!) nem keverhető össze a magasszintű és tekintélyes szakfelügyelettel.

Ezen felül viszont már döntés kérdése, hogy a művelődési miniszter vagy a köztársasági elnök (jobb lenne az utóbbi!) hív-e létre külön Országos Könyvtárügyi Tanácsot, (pl. a más tárcákkal való összehangolásra is!) vagy az immár (és remélhetőleg erősödő!) a könyvtárak egyesületévé is váló MKE kap nagyobb szerepet. Nekem szimpatikus az MKE szerepének növelése, de ennek feltétele, hogy akkor eszerint is szerveződjék meg, hiszen most óhatatlanul rajta van a harmadhegedűs (az MM és az OKT, meg különböző bizottságainak az elsőbbségét követő) szerepének bélyege.

Az egyes könyvtárak önkormányzati megtámogatásához ugyancsak találhatók ötletek az 1947-es törvénytervezetben és a koalíciós időszak más dokumentumaiban - hiszen más vonatkozásokban is, számos vonásban vesszük elő ezt a korszakot példának!

Az OSZK KMK sorsát illetően csak egy biztos: az utóbbi másfél-két évtizedhez képest lényegesen meg kell változnia. Biztos, hogy a könyvtárügynek szüksége van központi kérdéseket gondozó intézmény(ek)re, és szolgálatra és szolgáltatások szervezésére (pénzért nyújtva!).

A felsőfokú képzést és továbbképzést aligha lenne érdemes az erre életrehívott intézményektől: egyetemektől, főiskoláktól elvenni (sőt inkább a pedagógusképzés és továbbképzés analógiájára erősíteni kellene!).

A szakma követelményeinek és érdekeinek képviselőjére viszont kapjon az MKE - az ALA mintájára! - akkreditálási jogkört. Aligha az iskolarendszeren kívüli képzés- és továbbképzés a járható út.

A folyóirat-fenntartás már inkább illik az MKE profiljába, de inkább a Könyvtáros esetében, a Könyvtári Figyelő (különösen, ha a KMK kutató intézet jelleget is nyerne!) maradhatna a helyén. Ugyanakkor be kell biztosítani, hogy a TMT ne jusson a Könyv és Nevelés sorsára (az utóbbit inkább fel kellene - megújuló tartalommal - támasztani!) - egyáltalán a szakmai kiadó létrehozása meggondolandó!

A stratégiai célok kijelölése

Egyfelől általában egyetértek az itt leírtakkal; másfelől lehet, hogy itt fogyott el a szerző szuflája (meg az enyém is!), mert ez a fejezet csak jelzi, hogy mit kellene tenni, de nem rajzolja meg a könyvtári stratégiát.

Egyetértek a III./7. ponttal, de csalafinta dolog és szüklátókörség a színvonalat és az öngazgatást a képzés és továbbképzés nyakába varrni! Nem lehet életreszólóan képzést és továbbképzést megtervezni. Mind a színvonalhoz, mind az öngazgatáshoz - bár a képzés és továbbképzés is fontosak! - kell a szaksajtó, a megfelelő vitafórum, a szakfelügyelet - és a vezetői és beosztotti lelkiismeret, hogy ne mondjam: etika.

Itt abba hagyom - noha biztosan számos más kérdést lehetne érinteni, vagy bővebben tárgyalni. Biztos, hogy nagy a késés, fel kell gyorsítani a dolgokat; s arról is le kell szoknia mindenkinek, hogy felülről várjuk a mannát, vagy hogy valaki majd megmondja mit és hogyan kell tenni. A siránkozások ideje lejárt, sehova nem vezet!

Biztos, hogy nehéz évek következnek, biztos, hogy sok vérvesztéssel jár - de én hasznost is remélek tőlük: sok fölösleges, könyvtárnak kinevezett „valami” eltűnik; csökkenik a könyvtárosok száma (pontosabban a könyvtárban „dolgozók”-é és általa a szak-

képzetlenek aránya); a kényszer talán még végre összefogást, együttműködést, munkamegosztást is eredményez.

Szombathely, 1990. január 9.

Fogarassy Miklós

Nem kedvelem a *könyvtárpolitika* fogalmát, mely valószínűleg a library policy, illetőleg politics tükörfordítása(i). Bizonyos divatba jövő szavak a közgondolkodás tükrői, sajátos lenyomatai. Ennek a fogalomnak a “nyomata” valami elvi tisztázatlanságot, nevezetesen egy különbségtévés hiányát őrzi. Egy kormánynak, pártnak, parlamentnek lehet, illetőleg kellene, hogy legyen könyvtárpolitikája (stratégiája, taktikája stb.) - a fogalom angolszász eredetvidékén többnyire van is, - melyet szakmai testületeknek, tanácsadóknak érdemes befolyásolniuk, ám ettől - normálisnak nevezhető körülmények közepette - a könyvtáros-társadalom sok tekintetben meg is különbözteti magát.

A “politika” helyett az “ügy”, a *könyvtárügy* - társadalomtörténetünk jelenlegi szakaszában legalábbis ügy tűnik - célszerűbb és használhatóbb kifejezés arra, amiről most időszerű az átfogó szakmai gondolkodás. A Magyar Nyelv Értelmező Kéziszótárának meghatározása szerint az *ügy* elsődleges jelentése: “valakinek a személyét, *valamely közösség érdekét érintő helyzet, kérdés, tényállás (amelyben intézkedni kell)*”. (Kiemelés tőlem: F.M.)

A könyvtárügyről e magyarázatból kiindulva két vonatkozásban lehet eszmélkedni: ez a fogalom egyfelől a könyvtáraknak, mint intézménycsoportnak a helyzetét, kérdéseit, tényállását érinti (magába foglalva természetesen a tárgyi és személyi komponenseket is), másfelől a könyvtárügy emberi, közösségi – kulturális – érdekeket érintő kifejezés: az olvasók, a könyvtárakat használók – fiktív – közösségének ügyére utal.

Az olvasók közössége (hiszen tagjainak - mindössze - annyi a közös vonása, hogy a jelekkel rögzített, s ezügyben specializált dokumentumok könyvtári használóiról van szó) több értelemben is fiktív: nemcsak a ma élő, a dokumentumhasználat (olvasás) készségét birtokló és a könyvtári, tájékoztatási szolgáltatásokkal élő személyeket jelenti, hanem a “még meg nem születetteket” is, vagyis a leendő könyvtárhasználókat, iskolásokat, főiskolásokat, egyetemistákat, kutatókat és közembereket is. Könyvtárügyben gondolkodni és észrevételeket tenni - állásfoglalás az ő érdekükben is.

Szokmányunkban nagy a zajgás, a vitakedv - de szerintem lehetne még nagyobb is, hisz oly soká voltak csendben az emberek -, s ezekben az állásfoglalásokban, debattokban szinte mindegyik fél végül is közösségi érdekekre hivatkozik - az intézmények, illetőleg az olvasók javaira. Az írásos és élőszóbeli megnyilatkozásokban természetesen minden felszólaló úgy állítja be az álláspontját - és nincs jogunk feltételezni, hogy nem legjobb meggyőződése, hite szerint teszi ezt -, mint aki tudja, mi szolgálja legjobban, legokosabban, lepraktikusabban vagy legkörülményesebben emez érdekeket. Aligha lehet enélkül, az álláspontok artikulálása és ütköztetése nélkül előbbre jutni, s az ilyen szellemi “csörtéket”, ha valóban azok, szerintem nem érdemes mellőzni, akár a “másikba folytatott szó” pressziójával, akár a “legyen szent a szakmai béke”, vagy a “közös ellenséggel szembeni összefogás” pietizmusával (hisz még az ellenségképzés terén is megoszlanak a vélemények).